

Pojam i osnovni elementi zločina protiv čovječnosti

Miodrag N. Simović

akademik prof. dr, sudija Ustavnog suda Bosne i Hercegovine i redovni profesor Pravnog fakulteta u Banjoj Luci, dopisni član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, inostrani član Ruske akademije prirodnih nauka i član Evropske akademije nauka i umjetnosti

Vladimir M. Simović

prof. dr, tužilac Tužilaštva Bosne i Hercegovine i vanredni profesor Fakulteta za bezbjednost i zaštitu Nezavisnog univerziteta u Banjoj Luci

Sažetak: Zločini protiv čovječnosti predstavljaju napade na fundamentalne vrijednosti čovječanstva i upravo ta univerzalnost zaštitnog objekta ovim zločinima daje međunarodnu dimenziju. Počinjenje ovih zločina povređuje cijelo čovječanstvo, probijajući tako granice nacionalne suverenosti, pa stoga za represijom ovih djela postoji univerzalni interes. Uprkos generalnom konsenzusu o njihovoj težini i bogatoj sudskoj praksi, prvenstveno međunarodnih *ad hoc* tribunala, počinjenje ovih djela do danas ostaje perzistirajući fenomen, a otkrivanje, gonjenje i presuđivanje učiniocima jedan od najvećih izazova međunarodnog krivičnog prava.

Vremenom se formulacija ovakvih zločina i njegovih zakonskih elemenata ipak iskristalisala, pa su tako danas opšte-prihvaćeni osnovni kriteriji zajednički svim definicijama - da zločini protiv čovječnosti obuhvataju djela nasilja prema pojedincima bez obzira na njihovu nacionalnost i da li su ta djela počinjena u vrijeme rata ili mira, a ta djela su izraz proganjanja grupe ljudi koja se može identifikovati. Zločin protiv čovječnosti u međunarodnom pravu izdignuti su do statusa *ius cogens*, dakle prihvaćeni su kao neopozivi element međunarodnog prava čija derogacija ni u kom slučaju nije moguća. Oni podliježu univerzalnoj jurisdikciji, što implicira da je kažnjavanje počinilaca moguće od strane svih država, bez obzira na mjesto počinjenog zločina.

Ključne riječi: zločini protiv čovječnosti, ubistvo, napad, istrebljenje, porobljavanje.

Primljen / Received: 25. maj 2016. / May 25, 2016

Prihvaćen / Accepted: 31. maj 2016. / May 31, 2016

UVOD

Etabliranje pojma zločina protiv čovječnosti, kao dijela međunarodnopravnog diskursa, datira nazad kroz prošlost sve do 24. maja 1915. godine kada su francuska, britanska i ruska vlada izdale zajedničku deklaraciju koja adresira zločin počinjen od strane Osmanskog carstva nad armenskom populacijom. U ovoj deklaraciji, objavljeno je da će potpisnice „za zločine Turske protiv čovječanstva i civilizacije“ smatrati odgovornim članove otomanske vlade i njihove agente koji su učestvovali u masakru Jermena. Ipak, tek 1945. godine, nakon završetka Drugog svjetskog rata, SAD i saveznici artikulirali su Sporazum o gonjenju i kažnjavanju glavnih ratnih zločinaca sila Osovine i Povelju Međunarodnog vojnog suda (IMT) sa sjedištem u Nirnbergu, sa sadržanom definicijom zločina protiv čovječnosti koja ove zločine prepoznaje kao „ubistvo, istrebljivanje, porobljavanje, deportovanje i drugo nehumano postupanje prema civilima prije i za vrijeme rata; progon na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi počinjen u izvršenju nekog zločina ili u vezi s bilo kojim zločinom u

okviru nadležnosti Suda, bez obzira na to da li su takva djela kažnjiva po zakonu zemlje u kojoj su izvršena.“ Tako je u ovoj Povelji, koju su po ovom pitanju slijedili i Međunarodni vojni sud za daleki istok u Tokiju, kao i Zakon broj 10 Kontrolnog savjeta za Njemačku, po prvi put zločin protiv čovječnosti uvršten u pozitivno međunarodno pravo. Od tada, pa sve do osnivanja međunarodnih tribunala za zločine u bivšoj Jugoslaviji (ICTY) i Ruandi (ICTR), odnosno do donošenja statuta Međunarodnog krivičnog suda¹ (ICC), zločini protiv čovječnosti nisu se pojavljivali u međunarodnim dokumentima.

ISTORIJSKA GENEZA POJMA

Procjenjuje se da je u toku Prvog svjetskog rata život izgubilo oko dvadeset miliona ljudi. Situacija u Turskoj,

¹ Rome Statute of the International Criminal Court. Text of the Rome Statute circulated as document A/CONF.183/9 of 17 July 1998 and corrected by process-verbaux of 10 November 1998, 12 July 1999, 30 November 1999, 8 May 2000, 17 January 2001 and 16 January 2002. (<https://www.icc-cpi.int/>).

gdje je izvršeno masovno ubijanje jermenskih civila, predstavljala je izuzetak od pravila da su žrtve uglavnom bili pripadnici vojnih snaga zaraćenih strana. Nakon tog događaja, vlade Francuske, Velike Britanije i Rusije su, kao reakciju, objavile deklaraciju u kojoj se, po prvi put, spominje „zločin protiv čovječnosti i civilizacije“. Kako navodi Kaseze, ove tri države u to vrijeme vjerovatno nisu bile niti svjesne niti zainteresovane za implikacije ove fraze, rješavajući ovom kvalifikacijom kratkoročni politički problem, čemu u prilog govori i izostanak bilo kakvog praktičnog djelovanja međunarodne zajednice nakon njihove deklaracije.

Komisija za odgovornost začetnika rata i izvršenje kazni koja je oformljena nakon Prvog svjetskog rata predložila je Versajskoj mirovinskoj konferenciji osnivanje međunarodnog tribunala čija bi se nadležnost protezala na „zločine protiv zakona čovječnosti“. Međutim, taj prijedlog nije sproveden u praksi usljed protivljenja predstavnika SAD.

Nakon Drugog svjetskog rata, pak, stav predstavnika SAD biće uveliko promijenjen, nakon što su saveznici zaključili kako mnogi zločini počinjeni od strane Nijemaca i njihovih saveznika tokom rata nisu do tada bili inkriminirani tradicionalnim međunarodnim pravom. Vođeni ovim razlozima, saveznici su Londonskim sporazumom formirali Nirnberški tribunal, čiji Statut je u članu 6 (c) predvidio, između ostalog, progon i kažnjavanje osoba odgovornih za „zločine protiv čovječnosti“. Ovi zločini su tom prilikom određeni kao „ubistvo, istrebljenje, porobljavanje, deportacija i ostala nečovječna djela izvršena protiv bilo kojeg civilnog stanovništva, prije ili za vrijeme trajanja rata ili proganjanje na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi, koji su učinjeni ili su u vezi s izvršenjem bilo kojeg zločina koji spada u nadležnost Tribunala (zločin protiv mira ili ratni zločin) bez obzira na to da li se time vrše ili ne vrše povrede zakona zemlje gdje su zločini izvršeni“. Jedna od osnovnih slabosti ove definicije je njeno insistiranje da zločin protiv čovječnosti mora biti „učinjen ili u vezi sa izvršenjem“ ratnih zločina ili zločina protiv mira, čime se progon i kažnjavanje počinilaca dovode u direktnu vezu sa kontekstom oružanog sukoba. Ovakvom kvalifikacijom saveznici su, u stvari, zločine protiv čovječnosti učinili kažnjivim samo ukoliko su ti zločini imali implikacije ili posljedice prema trećim državama.

Nakon što je 13. februara 1946. godine Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila Rezoluciju broj 3 kojom je preporučeno izručenje i kažnjavanje lica optuženih za zločine predviđene Statutom Nirnberškog tribunala, što uključuje i osobe optužene za zločine protiv čovječnosti, 11. decembra iste godine usvojila je i Rezoluciju kojom se potvrđuju načela Statuta i presude Nirnberškog tribunala.

Vremenom će pojam zločina protiv čovječnosti postati potvrđen i nizom međunarodnih ugovora kao što su Konvencija o genocidu iz 1948., Konvencija o nezastarijevanju ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti iz 1968., Konvencija o aparthejdu iz 1973, kao i artikulacijom kroz odgovarajuće odredbe statuta međunarodnih krivičnih sudova za

Jugoslaviju i Ruandu i odredbama Rimskog statuta iz 1998. godine.²

OSNOVNI ELEMENTI POJMA

Kategorija pojma zločina protiv čovječnosti u međunarodnom krivičnom pravu pretpostavlja različite oblike počinjenja koji dijele zajedničke karakteristike kao osnovne elemente svih modaliteta ovog djela. To podrazumijeva da su zločini protiv čovječnosti:

a) djelo čijim činjenjem se vrši naročito teško kršenje ljudskog dostojanstva i ponižavanje jednog ili više ljudskih bića;

b) djelo koje nije izolovano ili sporadični događaji, već predstavlja dio politike neke vlade ili mora da predstavljaju široku ili sistematsku praksu vršenja zločina koja se toleriše, prašta ili na nju pristaje neka vlada ili faktička vlast na određenoj teritoriji;

c) djelo čije vršenje je zabranjeno međunarodnim pravom i koje, shodno tome, mora da bude kažnjeno;

d) djelo čije žrtve mogu da budu civili ili, ako je djelo učinjeno u toku oružanog sukoba, lica koja ne učestvuju, odnosno više ne učestvuju u oružanim neprijateljstvima.

Formulacija prema kojoj se djelom teško krše ljudsko dostojanstvo i ponižava jedno ili više ljudskih bića, sadrži određene elemente kojima su adresirane opšteprihvaćene vrijednosti koje međunarodna zajednica podiže na nivo univerzalnih, civilizacijskih vrijednosti. Ako se ima u vidu priroda krivičnog djela zločina protiv čovječnosti, stiče se dojam da pojam ljudskog dostojanstva u ovakvoj formulaciji ne podrazumijeva dostojanstvo individualno određene žrtve kao pojedinca, već se prije radi o dostojanstvu čitavog ljudskog roda. Dominantan objekat krivičnopravne zaštite tako postaje čovječnost pojmljena u svom totalitetu, odnosno vrijednosti koje se štite međunarodnim pravom. Ponižavanje jednog ili više ljudskih bića u svakom slučaju dovodi učinjenje ovog krivičnog djela u okvire u kojima se jasno razaznaju subjekti, individualno pogođeni pojedinci krivičnog djela i počinioци tačno određenog krivičnog djela sa svim njegovim elementima, ali se zločin protiv čovječnosti

² Član 7(1) Rimskog statuta na sljedeći način normira zločine protiv čovječnosti: „Za svrhe ovog statuta, izraz ‘zločin protiv čovječnosti’ znači bilo koje od niže opisanih djela, počinjenih u sklopu širokog ili sistematskog napada usmjerenog protiv nekog civilnog stanovništva, uz znanje o tome napadu, kao što je: (a) ubistvo; (b) istrebljenje; (c) porobljavanje; (d) protjerivanje ili prisilni premještaj stanovništva; (e) zatočenje ili drugo ozbiljno oduzimanje lične slobode suprotno temeljnim pravilima međunarodnog prava; (f) mučenje; (g) silovanje, seksualno ropstvo, prisilna prostitucija, prisilna trudnoća, prisilna sterilizacija ili bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja uporedive težine; (h) proganjanje bilo koje određive grupe ili zajednice na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, polnoj - kako je određeno u stavu 3 ovoga člana - ili drugoj osnovi koja se uopšteno prema međunarodnom pravu smatra nedopustivom, počinjeno u vezi s bilo kojom radnjom opisanom u ovom stavu ili s bilo kojim krivičnim djelom u nadležnosti Suda; (i) prisilno nestajanje osoba; (j) zločin apartheida; (k) ostala nečovječna djela slične prirode kojima se namjerno uzrokuje teška patnja, teška ozljeda, odnosno povreda duševnog ili tjelesnog zdravlja.“

nosti kao takav smatra zločinom koji je usmjeren i proizvođa posljedice na čovječanstvo kao žrtvu koja esencijalno karakteriše zločin protiv čovječnosti. Odnosno, kako je to istaklo i Žalbena vijeće ICTY u slučaju *Erdemović*: „Zločin protiv čovječnosti, uopšteno gledajući, smatra se vrlo teškim zločinom koji potresa kolektivnu savjest.“³

Najbitniji elementi pri kvalifikaciji određene radnje kao zločina protiv čovječnosti su sadržani u uslovima rasprostranjenosti ili sistematskog napada, kao centralnog uslova i uz znanje počinioca o takvom napadu. Međunarodna sudska praksa, prvenstveno ona ICTY-a, umnogome je doprinijela objašnjenju i analizi elemenata ovih uslova. Tako, u predmetu *Kunarac* ICTY napad određuje na sljedeći način: „napad se može opisati kao slijed ponašanja koje uključuju izvršenje djela nasilja“. Priroda ovog krivičnog djela, oličena u sistematičnosti ili rasprostranjenosti, implicira aktivnu ulogu države, organizacije sa prividom državnosti (*state-like organisation*) ili političke organizacije u njenom počinjenju.

U predmetu *Blaškić* ICTY daje smjernice za karakterizaciju sistematskog napada:

„Sistematski karakter odnosi se na četiri elementa koji se za potrebe ovog predmeta mogu formulirati na sljedeći način:

- postojanje političkog cilja, odnosno plana u skladu s kojim se izvodi napad ili ideologije u širem smislu te riječi, koji ide za tim da se uništi, progoni ili oslabi neka zajednica;

- počinjenje krivičnog djela širokih razmjera protiv neke grupe civila ili ponavljano i stalno činjenje međusobno povezanih nečovječnih djela;

- priprema i korištenje znatnih javnih ili privatnih resursa, bilo vojnih ili drugih;

- umiješanost visokih političkih i/ili vojnih vlasti u definisanje i formulisanje osmišljenog plana“⁴.

U istom predmetu, ICTY nudi obrazloženje i za element rasprostranjenosti:

„Rasprostranjenost se, pak, odnosi na široki razmjer počinjenih djela i na broj žrtava. Prema Nacrtu zakona KMP-a, na koji se izričito poziva Pretresno vijeće II u predmetu Tadić, nečovječna djela moraju da budu širokih razmjera, odnosno da budu usmjerena protiv velikog broja žrtava. To isključuje jedno izolovano nečovječno djelo čiji bi počinilac djelovao na vlastitu inicijativu i koje bi bilo usmjereno protiv jedne jedine žrtve. Jedan zločin može da bude rasprostranjen ili širokih razmjera zbog kumulativnog efekta čitavog niza nečovječnih djela ili zbog jedinstvenog efekta jednog jedinog djela širokih razmjera.“⁵

Zločini protiv čovječnosti, dakle, nisu sporadični, izolovani događaji, već su dio raširene, sistematske prakse koju provodi, opravdava ili na nju pristaje određena vlast, bilo

formalna u vidu države ili neformalna u obliku organizacije sa prividom državnosti, koja vrši faktičku vlast. Međutim, formulacija prema kojoj zločin protiv čovječnosti nije izolovan događaj, ne isključuje primjenjivost ovog oblika krivičnog djela na jedno jedino krivično djelo, ukoliko je ono jedna momentalna instanca u nizu ponavljanja istih ili sličnih zločina, ili se javlja kao karika u nizu takvih zločina. Upravo u tome je smisao uslova rasprostranjenosti. Kumulativno postavljen uslov sistematičnosti podrazumijeva da je počinjen zločin manifestacija politike ili nasilnog plana kojeg izvodi ili podržava ili na njegovo učinjenje ne reaguje adekvatnim mjerama autoritet *de iure* ili *de facto* vlasti, oličen u pojedincima na vodećim pozicijama ili organizovana politička grupa.

Rasprostranjenost i sistematičnost u izvršenju ovog krivičnog djela od strane navedenih subjekata podrazumijeva da to djelo može biti ostvareno bez obzira na činjenicu da li je izvršeno za vrijeme rata ili u mirnodopskim uslovima. Usljed historijskog konteksta, prilikom suđenja počiniocima ovog zločina 1945. godine, veza sa oružanim sukobom bila je neophodna, ali se i podrazumijevala sama po sebi. Današnje običajno međunarodno pravo ne polaze značaj na *nexus* između počinjenog zločina protiv čovječnosti i oružanog sukoba, kao što je to bilo nakon završetka Drugog svjetskog rata. Kontekstualni element danas se nalazi u „rasprostranjenom ili sistematskom“ napadu na stanovništvo.

Za postojanje zločina protiv čovječnosti nije neophodno da učinilac zna o samoj kriminalnoj politici ili planu kojim su osmišljeni ovi rasprostranjeni ili sistematski napadi koji čine krivično djelo zločina protiv čovječnosti, odnosno nije potrebno da učinilac zna o detaljima te politike, odnosno plana, jer je prirodno da za takve detalje i konačne ciljeve znaju samo njihovi kreatori, već da ima znanje da su njegove radnje izvršenja dio tih napada na civilno stanovništvo i u skladu s tom politikom, odnosno planom. Zahtijeva se saznanje, uobličena svijest da postoji napad i svijest da konkretna radnja koju počinilac preduzima čini sastavni dio napada, učestvuje u formiranju napada i u njegovom sprovođenju.⁶ Bez takvog učiničevog znanja, ne može postojati njegova krivica za ovo djelo, već se može raditi o odgovornosti za neko drugo krivično djelo.⁷ Dakle, učinilac mora izvršiti zločine protiv čovječnosti sa znanjem, što znači da mora da razumije opšti kontekst svog čina. Stvarno ili konstruktivno znanje o širem kontekstu napada, što znači da optuženi mora znati da su njegovo djelo ili djela dio rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo i proističu iz neke vrste politike ili plana, potrebno je da bi se zadovoljio potreban element *mens rea* pojedine radnje izvršenja ovog krivičnog djela.⁸ Subjektivni element zločina protiv čovječnosti obuhvata namjeru da se izvrši krivično djelo i znanje o širem kontekstu u kojem se

³ ICTY, predmet *Erdemović* (IT-96-22), prvostepena presuda od 29. novembra 1996. godine, para. 27 i 28.

⁴ ICTY, predmet *Blaškić* (IT-95-14), prvostepena presuda od 3. marta 2000. godine, para. 203.

⁵ *Ibid.*, para. 206.

⁶ Šurlan, 284.

⁷ Kittichaisaree, 91.

⁸ ICTR, predmet ICTR-95-I-T Kayishema and Ruzindan, presuda od 21. maja 1992. godine, para. 134.

krivično djelo vrši.⁹ U tom smislu, moguće je govoriti o dva aspekta subjektivnog elementa ovog krivičnog djela: prvi se tiče subjektivnog odnosa učinioca prema osnovnom krivičnom djelu koje je navedeno kao radnja izvršenja zločina protiv čovječnosti, a drugi se odnosi na znanje o širem kontekstu u kojem se to krivično djelo vrši. Pojedinačna djela, ukoliko su izvršena iz čisto ličnih ponuda, ne predstavljaju zločin protiv čovječnosti, osim ako su zadovoljena dva uslova: ako su ta djela izvršena u kontekstu rasprostranjenih ili sistematskih zločina protiv civilnog stanovništva i ako je optuženi znao da su se njegova djela uklapala u određeni obrazac.¹⁰

Uz izuzetak međunarodnog krivičnog djela agresije, svaki društveni interes zaštićen inkriminacijom određenog međunarodnog krivičnog djela reflektovan je kao krivično djelo i u većini nacionalnih krivičnih zakonodavstava. Djela ubistva, odvođenja u ropstvo, mučenje, i druga djela koja se ostvaruju kao oblici radnje izvršenja krivičnog djela zločina protiv čovječnosti inkriminisana su i propisana kao krivična djela i u krivičnim zakonima velikog broja država. Postoji dakle funkcionalna ekvivalencija između pojedinih međunarodnih i domaćih krivičnih djela, iako prva posjeduju karakterističan međunarodni i neke dodatne elemente. Ono što karakteriše zločin protiv čovječnosti, kao specifično međunarodno krivično djelo, jeste njegov *nexus* sa državnom politikom ili politikom neke organizacije, kao međunarodnim elementom, u smislu da ovi akteri potiču ili ohrabruju napade koji rezultiraju zločinima protiv čovječnosti. Ova veza je neizostavan garant da će krivična djela, koja bi inače ostala u kategoriji krivičnih djela propisanih domaćim zakonodavstvom, biti identifikovana i uključena u kategoriju međunarodnih krivičnih djela. To je osnovni, fundamentalni kriterij po kojem ovo krivično djelo dobija karakter međunarodnog krivičnog djela.

U vezi s tim, karakteristike elemenata državne politike ili politike određene organizacije u kontekstu počinjenja krivičnog djela zločina protiv čovječnosti su sljedeće:

a) akcije koje karakterišu zločin protiv čovječnosti ili politika države, organizacije, odnosno aktera koji vlast vrše *de facto* ili *de iure* su usmjereni direktno protiv grupe civila koju je moguće identifikovati unutar jednog društva;

b) počinjena djela smatraju se protivzakonitim prema pozitivnom zakonodavstvu odnosno države,

c) pojedinačni zločini su naredeni, podstaknuti ili počinjeni od strane pripadnika državnog aparata ili pripadnika organizacije koja vrši faktičku vlast, a koji djeluju u svom zvaničnom svojstvu ili pod pokroviteljstvom formalnog autoriteta ili je počinjenje zločina omogućeno usljed nepreduzimanja potrebnih mjera za njihovo sprečavanje, a to omogućavanje dokazuje obrazac koji odražava postojeću politiku;

d) srazmjer viktimizacije je značajan i izveden je rasprostranjenim ili sistematskim činjenjem ili nečinjenjem.

Kada su žrtve kao pasivni subjekat ovog krivičnog djela u pitanju, one mogu biti civili ili kada je ovo krivično djelo počinjeno tokom oružanog sukoba, osobe koje ne učestvuju ili više ne učestvuju u borbama. Takođe, pod običajnim međunarodnim pravom kao žrtve se mogu identifikovati i neprijateljski vojnici, iako ovo nije predviđeno statutima ICTY, ICTR niti ICC-a¹¹. Takođe, napadni objekat mogu biti ne samo nacionalne, rasne, etničke i vjerske grupe, nego i druge grupe (kao što su političke ili kulturne), što se može uočiti kod radnje izvršenja koja se sastoji u progonu bilo koje prepoznatljive grupe ili zajednice.

Ukratko, akti ubistva, istrebljenja, mučenja, silovanja, progona na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi i drugi nečovječni postupci dostižu nivo zločina protiv čovječnosti samo onda kada su dio prakse. Izolovani nehumani postupci ove prirode mogu konstituisati teška kršenja ljudskih prava, ili u zavisnosti od okolnosti, ratne zločine, ali ne dostižu stigmu koja ih obilježava kao zločine protiv čovječnosti. S druge strane, pojedinac može biti odgovoran za zločine protiv čovječnosti čak i onda kada preduzme samo neke od navedenih radnji, pa i ako ih preduzme protiv samo nekoliko pripadnika civilnog stanovništva, pod uslovom da su ti njegovi postupci dio konzistentne, sistematične ili rasprostranjene prakse, koju vrši određeni broj osoba koje se povezuju s njim kao počiniocem (npr. učestvuju zajedno u oružanoj akciji, vrše ove radnje sa zajedničkim ciljem ili iz bilo kog drugog, sličnog razloga).¹²

OBLICI RADNJE IZVRŠENJA

Kao samostalan delikt međunarodnog krivičnog prava, zločin protiv čovječnosti potvrđen je nizom međunarodnih ugovora kao što su Konvencija o genocidu iz 1948. godine, Konvencija o nezastarijevanju ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti iz 1968. godine i Konvencija o aparthejdu iz 1974. godine. Evolucija ovog instituta dalje se može sagledavati kroz njegovu artikulaciju u odgovarajućim odredbama statuta ICTY (1993. godine) i ICTR (1994. godine), kao i odredbama Rimskog statuta ICC (1998. godine). Za potrebe ovog rada, radnje izvršenja će biti razmatrane kroz konstrukciju ovog međunarodnog krivičnog djela kako je određeno članom 7 Rimskog statuta, prvenstveno jer ovaj statut prema mnogim autorima predstavlja krajnji domet u procesu razvoja međunarodnog materijalnog krivičnog prava, kao i iz razloga što oblici izvršenja ovog krivičnog djela definisani Statutom, u dobroj mjeri, korespondiraju sa odredbama Statuta ICTY i odredbama iz člana 172 Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine¹³, kojim su ove radnje inkriminisane i u domaćoj legislativi kao oblici izvršenja krivičnog djela Zločin protiv čovječnosti.

⁹ ICTY, predmet Tadić (IT-94-1), prvostepena presuda od 7. maja 1997. godine, para. 556.

¹⁰ ICTY, predmet Tadić (IT-94-1), presuda Žalbenog vijeća od 15. jula 1999. godine, para 255.

¹¹ Cassese, 99.

¹² Cassese, 101.

¹³ "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine" br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15 i 40/15.

Radnja izvršenja zločina protiv čovječnosti, kao međunarodnog krivičnog djela, određena je alternativno i sastoji se iz niza taksativno nabrojanih djelatnosti, koje, svaka za sebe, predstavljaju samostalno krivično djelo, kao što su npr. ubistvo, silovanje itd.¹⁴ Prema anglosaksonskoj krivičnopravnoj terminologiji ove djelatnosti, zajedno sa postojanjem elementa rasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva, spadaju u *actus reus* ovog krivičnog djela i smatraju se objektivnim elementima. *Actus reus* prema terminologiji međunarodnog krivičnog prava predstavlja elemente radnje, odnosno pretpostavke ili preduslove koji zajednički konstituišu određenu zabranjenu radnju.¹⁵ Kao što je već spomenuto, oblici radnje izvršenja zločina protiv čovječnosti imaju svoje „pandane“ u nacionalnim krivičnim zakonodavstvima. Kako bi konkretnom radnjom izvršenja bila ispunjena obilježja upravo krivičnog djela zločina protiv čovječnosti, a ne nekog tzv. klasičnog krivičnog djela (kao što je npr. ubistvo, silovanje i sl), traži se istovremeno postojanje i subjektivnog elementa zločina protiv čovječnosti koji se ogleda u odnosu učinioca prema djelu koje vrši, a u kontekstu njegove svijesti u odnosu sa rasprostranjenim ili sistematskim napadom koji je usmjeren protiv civilnog stanovništva. Ovaj subjektivni element predstavlja element *mens rea* i upućuje na pretpostavke, tj. preduslove koji su u relaciji sa mentalnom komponentom određene zabranjene radnje, odnosno ponašanja.

Uz postojanje navedenih uslova, sljedeće radnje izvršenja se smatraju zločinom protiv čovječnosti:

(1) **Ubistvo.** S obzirom na to da se u slučaju lišenja života drugog lica radi o ponašanju koje, samo po sebi, predstavlja samostalno „klasično“ krivično djelo, potrebno je da budu ispunjeni određeni uslovi kako bi ono, u konkretnom slučaju, moglo biti okarakterisano kao poseban oblik zločina protiv čovječnosti. Ti uslovi odnose se na činjenicu da je učinilac ubio jednu ili više osoba, da je njegova radnja bila sastavni dio rasprostranjenog ili sistematskog napada i da je učinilac posjedovao znanje o tome da je takva radnja dio ili je namjeravao da takva radnja bude dio rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva. Dakle, kontekst rasprostranjenog ili sistematskog napada i svijest učinioca o tome da je njegova radnja dio takvog napada ili njegova namjera da ta radnja bude dio tog napada - osnov je za razlikovanje ubistva kao oblika zločina protiv čovječnosti od ubistva kao „klasičnog“ krivičnog djela.¹⁶

ICTR u predmetu *Akayesu* zauzima sljedeće stanovište o pitanju definisanja elemenata ubistva: (1) žrtva je mrtva; (2) smrt je nastupila kao posljedica nedozvoljene radnje ili kao propuštanje optuženog ili podređenog; (3) u trenutku ubistva optuženi ili podređeni imao je namjeru ubistva ili nanošenja ozbiljnih tjelesnih povreda pokojnom sa zna-

njem da će takve tjelesne povrede najvjerovatnije izazvati smrt žrtve ili je nemaran da li će smrt nastupiti ili ne.¹⁷

ICTY u predmetu *Kupreškić i dr.* rezonuje na isti način: „Sastavni elementi ubistva prema članu 5(a) Statuta dobro su poznati. Uključuju smrt žrtve kao posljedicu činjenja ili nečinjenja optuženog, gdje je ponašanje optuženog bilo bitan uzrok žrtvine smrti. Može se reći da je optužena osoba kriva za ubistvo ukoliko je postupala na protivpravan način, s namjerom da ubije drugog ili da toj osobi nanese teške tjelesne povrede i time izazvala smrt te osobe.“¹⁸

(2) **Istrebljenje.** Ovo podrazumijeva masovno ubijanje velikog broja pojedinaca ili podvrgavanje stanovništva takvim životnim uslovima koji omogućavaju uništenje brojčano znatnog dijela tog stanovništva. Prema članu 7(2)(b) Rimskog statuta, izraz „istrebljenje“ uključuje namjerno nametanje životnih uslova kojima se, među ostalim, uskraćuje pristup hrani i lijekovima, sračunato da dovede do uništenja dijela nekog stanovništva.

Sudska praksa, odnosno konkretnije ICTY u predmetu *Krstić*, zauzeo je stav: „Da bi se utvrdilo da li je izvršen zločin istrebljenja, potrebno je da, uz opšte uslove za zločin protiv čovječnosti, postoje dokazi da je cilj bilo jedno određeno stanovništvo i da su njegovi pripadnici bili ubijeni ili na neki drugi način podvrgnuti životnim uslovima, s namjerom da dođe do uništenja brojčano znatnog dijela tog stanovništva.“¹⁹ Isto vijeće preciziralo je i da, saglasno sa ovim slučajem, nije potrebno da su žrtve diskriminisane iz političkih, društvenih ili religioznih razloga.²⁰

Pretno vijeće u slučaju *Vasiljević* definisalo je elemente zločina istrebljenja na sljedeći način: (1) materijalni element istrebljenja sadrži bilo koju radnju ili sticaj radnji koje dovode do ubijanja velikog broja pojedinaca (*actus reus*); (2) počinitelj mora imati namjeru da ubije, da nanese teške tjelesne povrede ili da nanese teške ozljede, svjesno znajući da bi takva radnja, ili propuštanje radnje, mogli prouzrokovati smrt ili namjeravati da na neki drugi način učestvuje u likvidaciji izvjesnog broja lica, svjesno znajući da su njegove radnje dio teškog ubilačkog poduhvata u kojem se veliki broj lica sistematično obilježava za likvidaciju ili biva likvidirano (*mens rea*).²¹

(3) **Porobljavanje.** U skladu sa odredbama člana 7(2)(c) Rimskog statuta, izraz „porobljavanje“ znači vršenje pojedine ili svih ovlaštenja koje proizlaze iz prava vlasništva nad nekom osobom i uključuje vršenje takvih ovlaštenja u trgovini osobama, uglavnom ženama i djecom. Porobljavanje kao zločin protiv čovječnosti postoji kada je učinilac

¹⁷ ICTR, predmet *Akayesu* (ICTR-96-4), presuda od septembra 1998. godine, para. 589.

¹⁸ ICTY, predmet *Kupreškić i dr.* (IT-95-16), prvostepena presuda od 14. januara 2000. godine, para. 560.

¹⁹ Simović et al., 216. Navedeno prema Kaseze, 86.

²⁰ Cassese, 110.

²¹ Tužilaštvo protiv *Vasiljevića*, presuda od 29. novembra 2002. godine, stav 229. Ova definicija je prihvaćena i u presudi u slučaju *Brđanin*, stav 389, fusnota 920.

¹⁴ Marković, 154.

¹⁵ Lakičević, 418 i 419.

¹⁶ Ukoliko je, pak, kod učinioca u trenutku lišavanja života pasivnog subjekta postojala genocidna namjera, tada će postojati krivično djelo genocida, a ne zločin protiv čovječnosti.

ostvario jedno ili sva ovlaštenja vezana za pravo vlasništva nad jednim ili više lica, kao što su kupovina, prodaja, iznajmljivanje ili trampa tog lica ili tih lica ili im je nametnuo slično lišenje slobode, a njegova radnja je bila dio rasprostranjenog ili sistematskog napada uperenog protiv civilnog stanovništva i učinilac je znao da je takva radnja dio ili je namjeravao da takva radnja bude dio rasprostranjenog ili sistematskog napada uperenog protiv civilnog stanovništva.²² Iz navedenoga jasno proizilazi da je žrtva lišena slobodne volje, odnosno pristanka, usljed različitih oblika prinude, uključujući prijetnju ili upotrebu sile, strah od nasilja, zatočenje ili zarobljeništvo, psihološki pritisak i sl. Porobljavanje često obuhvata i eksploataciju, prisiljavanje na rad, odnosno pružanje usluga, uz fizičke patnje, polno opštenje, prostituciju i trgovinu ljudima.

(4) Deportacija (protjerivanje) ili prisilno premještanje stanovništva. Prema odredbama člana 7(2)(d) Rimskog statuta, izraz „protjerivanje ili prisilni premještaj stanovništva“ znači prisilno premještanje odnosnih osoba putem izгона ili drugih prisilnih mjera sa područja na kojem zakonito borave, a bez osnova predviđenih međunarodnim pravom. Ovaj oblik zločina protiv čovječnosti, uz ispunjenje zajedničkih elemenata svih oblika zločina protiv čovječnosti, postoji u slučaju kada je učinilac deportovao ili prisilno premjestio, bez osnova dopuštenih međunarodnim pravom, jedno ili više lica u drugu državu ili na drugo mjesto, istjerivanjem ili drugim djelima prinude, a takvo lice ili lica su bila zakonito prisutna u području iz kojeg su na taj način deportovana ili premještena, pri čemu je učinilac bio svjestan činjeničnih okolnosti iz kojih proizilazi zakonitost njegovog prisustva na tom području. Dakle, suština ovog oblika zločina protiv čovječnosti se sastoji u prisilnom transferu civilnog stanovništva sa područja na kojem zakonito borave na neku drugu teritoriju.²³

Kaseze navodi: „ICTY je u predmetu *Krstić* naglasio da se i deportacija i prisilno premještanje stanovništva odnose na nedobrovoljnu i nezakonitu evakuaciju pojedinaca sa teritorija u kojem borave. Ipak, ova dva pojma nisu sinonimi u običajnom međunarodnom pravu. Deportacija pretpostavlja transferisanje izvan državnih granica, dok se prisilno premještanje odnosi na protjerivanje unutar jedne države. U istom predmetu, Vijeće je našlo da je 12. i 13. jula 1995. godine oko 25.000 bosanskih muslimana civila prisilno odvezeno autobusima iz enklave Srebrenica na teritoriju pod kontrolom bosanskih muslimana, u okviru iste države (Bosne i Hercegovine). Transfer je bio prisilan i izveden je u skladu sa dobro organizovanom politikom čija svrha je bila protjerivanje bosanskih muslimana iz enklave. Vijeće je zaključilo da civili koji su transportovani iz Srebrenice nisu bili podvrgnuti deportaciji već prisilnom premještanju, zločinu protiv čovječnosti“.²⁴

Za postojanje ovog oblika počinjenja krivičnog djela zločina protiv čovječnosti potrebno je da je premještanje prisilne prirode, što je slučaj uvijek kada je ono izvršeno pod uticajem straha od nasilja, zatvaranja, psihičkog ugnjetavanja ili zloupotrebe moći. Takvo prisilno premještanje nema osnov dopušten međunarodnim pravom, a ovaj oblik krivičnog djela postojaće i onda kada je premještanje suprotno odredbama međunarodnog prava, bez obzira na to da li je sprovedeno na osnovu pozitivnih odredaba važećeg nacionalnog zakonodavstva. Pasivni subjekt su uvijek lice ili više lica koja zakonito borave na odnosnoj teritoriji, a voljni element aktivnog subjekta - počinioca pretpostavlja njegovu svijest o stvarnim okolnostima iz kojih proizilazi zakonitost prisustva ovih lica, što faktički znači da kod učinioca prilikom počinjenja djela postoji svijest da je to djelo protivpravnog karaktera.

(5) Zatočenje ili drugo ozbiljno oduzimanje lične slobode suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava. Kao oblik krivičnog djela zločina protiv čovječnosti, pod ovim se podrazumijeva lišavanje slobode, odnosno zatvaranje koje je kao takvo suprotno pravilima međunarodnog prava, koje je proizvoljno ili bez redovnog zakonskog postupka, a odvija se u okviru rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo. Pri tom, učinilac mora biti svjestan onih okolnosti koje ustanovljavaju težinu radnje, a ta težina je takva da je narušila osnovna pravila međunarodnog prava. Takva kvalifikacija težine direktno uslovljava postojanje ovog oblika krivičnog djela zločina protiv čovječnosti, dok, istovremeno, izuzima neke druge slučajeve protivpravnog zatvaranja koji su takve prirode da njima nisu narušena osnovna pravila međunarodnog prava.

U predmetu *Kordić i Čerkez* ICTY je dao definiciju zatočenja. Zatočenje kao zločin protiv čovječnosti mora „biti shvaćeno kao proizvoljno zatvaranje, tj. lišavanje slobode pojedinca bez sprovođenja urednog pravnog postupka, kao dijela rasprostranjenog i sistematičnog napada usmjerenog na civilno stanovništvo.“²⁵

(6) Mučenje. Shodno odredbi člana 7(2)(e) Rimskog statuta, izraz mučenje znači namjerno nanošenje teške boli ili patnje, bilo fizičke ili duševne, osobi kojoj je oduzeta sloboda ili koja je pod nadzorom optuženog, osim onoga koje predstavlja bol ili patnju nastalu, sadržanu ili posljedičnu samo izvršavanju kakve zakonite kazne.

Pretno vijeće ICTY u predmetu *Furundžija*, obrazlažući specifične elemente mučenja, iznosi sljedeći zaključak: „Pretno vijeće smatra (da je) primjereno utvrditi, odnosno pobrojati neke specifične elemente mučenja kad se posmatra sa specifičnog stanovišta međunarodnog krivičnog prava koje se odnosi na oružane sukobe. Pretno vijeće smatra da su elementi mučenja u oružanom sukobu sljedeći: (i) mučenje se mora sastojati u nanošenju, djelom ili propustom, teškog bola ili patnje, tjelesne ili duševne; (ii) djelo ili propust mora biti namjerno; (iii) mora biti

²² Marković, 155.

²³ Ibid, 156.

²⁴ Cassese, 110.

²⁵ ICTY, predmet *Kordić i Čerkez* (IT-95-14/2), prvostepena presuda od 26. februara 2001. godine, para. 302.

usmjereno na to da se dobiju informacije ili priznanje, da se kazni, zastraši ili prisili žrtva ili treće lice ili da se vrši diskriminacija protiv žrtve ili trećeg lica na bilo kojoj osnovi; (iv) mora biti u vezi s oružanim sukobom i (v) barem jedno od lica koja učestvuju u procesu mučenja mora biti javni službenik, odnosno barem mora djelovati u neprivatnom svojstvu, npr. kao *de facto* organ države ili bilo koji drugi entitet koji vrši vlast.

Kao što je očito iz ovog nabranja kriterija, Pretresno vijeće smatra da u moguće ciljeve mučenja svakako valja ubrojiti ponižavanje žrtve. To gledište opravdano je opštim duhom međunarodnog humanitarnog prava: osnovni cilj tog korpusa pravnih tekstova jeste zaštita ljudskog dostojanstva. U prilog tom gledištu, takođe, govore neke opšte odredbe važnih međunarodnih sporazuma, kao što su Ženevske konvencije i Dopunski protokoli, koji dosljedno idu za ciljem zaštite lica koja aktivno ne učestvuju ili više aktivno ne učestvuju u neprijateljstvima, od „oskrvuća ličnog dostojanstva“. Pojam poniženja je u svakom slučaju veoma srodan pojmu zastrašivanja koji se direktno pominje u definiciji mučenja Konvencije o mučenju.²⁶

U presudi Žalbenog vijeća ICTY u predmetu *Brđanin* navedeno je zanimljivo stanovište koje doprinosi razumijevanju pojma mučenja kao oblika izvršenja krivičnog djela zločina protiv čovječnosti. U žalbi na prvostepenu presudu Radoslav Brđanin je osporavao nalaz Pretresnog vijeća o mučenju, navodeći kako kriterij za razmatranje mučenja kao međunarodnog zločina mora biti postavljen na način da takvo mučenje uključuje fizičku bol čiji je intenzitet srazmjernan bolu kojeg prate ozbiljne fizičke ozljede kao što su otkazivanje organa, oštećenje tjelesnih funkcija ili čak smrt, navodeći u prilog svom argumentu Bybeejev memorandum iz 2002. godine²⁷. U kontekstu ovih navoda iz žalbenog podneska, Žalbeno vijeće ICTY smatra da „to što je na izvršnom nivou vlasti SAD utvrđeno da kako bi se smatralo da neka radnja koja uzrokuje fizički bol ili patnju predstavlja krivično djelo mučenja, taj bol mora biti po intenzitetu ekvivalentan bolu koji prati teške fizičke povrede kao što je otkazivanje rada nekog organa, oštećenje tjelesnih funkcija ili čak smrt“, nije dovoljno da se bol takvog intenziteta smatra uslovom za izricanje osuđujuće presude po međunarodnom običajnom pravu. Koliku god moć ili uticaj pojedina zemlja imala, njena praksa ne postaje automatski međunarodno običajno pravo.²⁸

(7) Silovanje, seksualno ropstvo, prisilna prostitucija, iznuđena trudnoća, prisilna sterilizacija ili svaki drugi oblik seksualnog nasilja slične težine. Esencijalni element, silovanja kao radnje izvršenja zločina protiv čo-

vječnosti, različito je određivan u praksi ICTY. U predmetu *Furundžija*, iako se kao element prepoznaje prinuda ili sila ili prijetnja silom, definicija koja se usvaja je sljedeća: „1) seksualna penetracija, bez obzira na to koliko neznatna a) vagine ili anusa žrtve penisom počinioca ili bilo kojim drugim predmetom kojim se počinioc poslužio ili b) usta žrtve penisom počinioca; 2) uz upotrebu prinude ili sile ili pod prijetnjom sile protiv žrtve ili trećeg lica“.²⁹

Prema podacima ICTY, više od 70 lica je optuženo za zločine seksualnog nasilja, uključujući seksualno zlostavljanje i silovanje, a skoro 30 lica je osuđeno za ovakve zločine. Unapređujući na ovaj način razvoj međunarodne pravde na polju rodnih zločina, tako što je omogućeno krivično gonjenje seksualnog nasilja kao ratnog zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida, silovanje je prestalo da bude shvatano kao neobuzdano seksualno ponašanje pojedinaca i priznato kao oruđe rata, koje se koristi kako bi se protivnik zastrašio, progonio i terorisao.

(8) Proganjanje bilo koje određene grupe ili zajednice na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, polnoj - kako je određeno u stavu 3 člana 7 Rimskog statuta³⁰ - ili drugoj osnovi koja se uopšteno prema međunarodnom pravu smatra nedopustivom, počinjeno u vezi s bilo kojom radnjom opisanom u ovom stavu ili s bilo kojim krivičnim djelom u nadležnosti ICC. Ne postoji iscrpna lista radnji progona, ali je u jurisprudenciji ICTY utvrđeno da sljedeće radnje sadrže elemente progona: uništavanje imovine ili sredstava za preživljavanje, nezakonito pritvaranje, nezakonito zatvaranje, deportacija ili prisilno premještanje, uznemiravanje, ponižavanje i psihološko zlostavljanje, ubistvo, mučenje, okrutno i nehumano postupanje, istrebljenje, teške tjelesne i duševne povrede, silovanje, napadi usmjereni protiv civila ili civilnih objekata i prisilni rad.³¹ Ovaj oblik izvršenja može se eksplicirati u vezi sa svakom drugom radnjom izvršenja dotičnog krivičnog djela ili u vezi sa svakim drugim krivičnim djelom iz nadležnosti ICC.

(9) Prisilno nestajanje osoba. Iako suština ove povrede nije novitet, uz izuzetak odredbe u Rimskom statutu, ne postoji univerzalni, pravno obavezujući dokument koji bi bio primjenjiv u svim slučajevima prisilnog nestanka osoba. Prema članu 7(2)(i) Statuta, izraz „prisilno nestajanje osoba“ znači hapšenje, pritvaranje ili otimanje osoba od strane ili s dopuštenjem, potporom ili pristankom države ili političke organizacije popraćeno odbijanjem priznanja takvog oduzimanja slobode ili uskraćenjem obavijesti o sudbini ili smještaju tih osoba, s namjerom da im se uskratiti pravna zaštita tokom dužeg vremenskog razdoblja. Radi se o kompleksnom načinu izvršenja krivičnog djela, koji je

²⁶ ICTY, predmet *Furundžija* (IT-95-17/1), prvostepena presuda od 10. decembra 1998. godine, para. 162.

²⁷ Radi se o memorandumu u kojem Ministarstvo pravosuđa SAD daje tumačenje zabrane mučenja pod prijetnjom krivičnog gonjenja predviđeno federalnim zakonom SAD.

²⁸ ICTY, predmet *Brđanin* (IT-99-36), presuda Žalbenog vijeća od 3. aprila 2007. godine, para. 247.

²⁹ ICTY, predmet *Furundžija*, presuda od 10. decembra 1998. godine, para. 185.

³⁰ Za svrhe ovog statuta podrazumijeva se da izraz „pol“ označava oba pola, muški i ženski, u kontekstu njihovih društvenih uloga i razlika. Izraz „pol“ nema drugog značenja osim navedenog.

³¹ Vidi Human Rights Watch, 276-328.

nazvan i „permanentni“ zločin. Može se sastojati od dva osnovna alternativna oblika izvršenja, koji se ispoljavaju kao lišavanje slobode određenog lica ili više njih, kao i uskraćivanje informacija o tome gdje se te osobe nalaze, pri čemu nije nužno da izvršilac lišavanja slobode bude ista osoba kao ona koja uskraćuje informacije, ali je potrebno da su svjesni konteksta ovakvog postupanja. Definicijom iz Statuta, propisan uslov prema kojem osoba koja je izvršila čin prisilnog nestanka mora da to uradi s dopuštenjem, potporom ili pristankom države ili političke organizacije, upućuje na zaključak da provođenje politike prisilnog nestajanja ne potiče iz lične namjere, već mora imati svoj izvor u politici postupanja (ne mora se nužno raditi o državnoj politici, odnosno politici strogo državnih organa, kao što je zaključilo Pretresno vijeće ICTY u predmetu Tadić³²) ili djelatnosti političke organizacije.

(10) Zločin apartheida. U pogledu apartheida, Rimski statut daje sljedeće objašnjenje: izraz „zločin apartheida“ znači nečovječna djela prirode slične djelima opisanim u stavu 1 člana 7 Rimskog statuta, počinjena u okviru institucionalizovanog režima sistemskog potlačivanja i dominacije jedne rasne grupe nad drugom rasnom grupom ili grupama i u namjeri održavanja takvog režima.

(11) Ostala nečovječna djela slične prirode kojima se namjerno uzrokuje teška patnja, teška ozljeda, odnosno povreda duševnog ili tjelesnog zdravlja. Ovaj posljednji oblik ostavlja mogućnost ICC da i druge radnje izvršenja, koje se ne mogu podvesti pod neku od navedenih radnji, kvalifikuje kao ovo krivično djelo, ako su njome ispunjeni navedeni opšti uslovi, te izazvana teška stradanja ili ozbiljne fizičke ili duševne povrede žrtve. Nečovječna djela, kao zločini protiv čovječnosti, sastoje se od akata koji ispunjavaju sljedeće uslove: žrtva pretrpi ozbiljne fizičke povrede ili mentalnu štetu ili bude izložena ozbiljnom napadu na dostojanstvo; ove posljedice su rezultat činjenica ili propuštanja optuženog ili lica za čije činjenje ili propuštanje optuženi snosi krivicu, pa su pri vršenju djela optuženi ili podređeni motivisani namjerom da žrtvi nanesu ozbiljnu fizičku povredu ili mentalnu štetu.³³

ZAKLJUČAK

Za razliku od drugih međunarodnih krivičnih djela, kao što je genocid, zločin protiv čovječnosti nije kodifikovan međunarodnim ugovorom. Iako odredba člana 10 Rimskog statuta upućuje na to da se ništa u ovom dijelu statuta neće tumačiti kao ograničenje ili isključenje, na bilo koji način, pravila međunarodnog prava koja postoje ili se razvijaju u svrhe različite od ovog statuta, iz čega proizilazi da se Statut ne treba smatrati definitivnom kodifikacijom međunarodnog krivičnog prava, definicija koja je ponuđena u rele-

vantnom dijelu Statuta, a koja se odnosi na zločine protiv čovječnosti, u ovom trenutku može se smatrati najautoritativnijom definicijom zločina protiv čovječnosti. Mnogi autori naglašavaju da postoji potreba za specijalizovanom konvencijom o zločinima protiv čovječnosti, s obzirom da postojanje različitih definicija odražava slabost međunarodnog krivičnog prava i problematizuje načelo zakonitosti (*nullum crimen sine lege*). Postojanje opisa zločina protiv čovječnosti sa svim elementima kako je to prikazano u členu 7 Statuta, odražava konsenzus međunarodne zajednice o potrebi gonjenja i kažnjavanja ovakvog postupanja, pa je, stoga, opravdano zaključiti da je upravo definicija iz Statuta najobuhvatnija i najrelevantnija u pogledu zločina protiv čovječnosti. Ovi zločini su, u osnovi, nehumana djela, počinjena u kontekstu rasprostranjenog ili sistematskog napada. Upravo ovaj element je osnov koji opravdava međunarodnu krivičnoppravnu represiju. Zločini protiv čovječnosti se, u određenom obimu, preklapaju sa zločinom genocida i ratnim zločinima. Ono što ih razdvaja od ove dvije vrste međunarodnih krivičnih djela jeste da, za razliku od genocida, za postojanje zločina protiv čovječnosti nije potrebna intencija usmjerena na uništenje u potpunosti ili dijela zaštićene grupe. Dovoljna je usmjerenost djela ka određenoj zaštićenoj grupi i izvođenje politike raširenih i sistematskih napada. Takođe, za razliku od ratnih zločina, zločin protiv čovječnosti ne zavisi od konteksta ratnog sukoba, već može biti počinjen i u ratu, ali i u doba mira.

Zločini protiv čovječnosti smatraju se *jus cogensom* - zauzimajući najviši položaj u međunarodnim pravnim normama. Stoga, oni predstavljaju nederogativno pravilo međunarodnog prava. Implikacija ovog stava jeste da su oni predmet univerzalne jurisdikcije, što znači da sve države mogu ostvariti svoju nadležnost u krivičnom gonjenju počinitelaca bez obzira na mjesto izvršenja, ali takođe, podrazumijeva i obavezu država da procesuiru ili izruče počinioca ovog djela. Još jedna od posljedica ovog stava jeste da se počinioci ne mogu pozivati na postupanje po naređenju pretpostavljenog, kao i da nje moguće primijeniti odredbe o zastarjelosti krivičnog gonjenja sadržane u krivičnim zakonodavstvima na nacionalnom nivou.

Imajući u vidu heterogenost teoretskih i praktičnih pristupa problematici zločina protiv čovječnosti, opravdano je smatrati ovo područje međunarodnog krivičnog prava kao područje koje je najpodložnije promjenama, upravo iz razloga jer se zločini protiv čovječnosti, njihovo definisanje, razvoj precedenata i konvencijske kodifikacije, kao i teoretska razmatranja u tom kontekstu - nalaze još uvijek u stadiju razvoja. Potrebno je napomenuti i da zločin protiv čovječnosti predstavlja novinu u krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, koje se, kao takvo, moralo propisati imajući u vidu činjenicu da je Bosne i Hercegovina ratifikovala Rimski statut, čime je preuzela obavezu da u domaćem zakonodavstvu izvrši propisivanje ovog krivičnog djela.

³² ICTY, predmet Tadić, mišljenje i presuda od 7. maja 1997. godine, para. 654.

³³ Presuda Žalbenog vijeća u predmetu Kordić i Čerkez (decembar 2004.), para. 117 i presuda Pretresnog vijeća u predmetu Vasiljević (novembar 2002), para 234.

LITERATURA

- Bassiouni, C. (2011). *Crimes against Humanity: Historical Evolution and Contemporary Application*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Burns, P. (2007). *Aspect of Crimes Against Humanity and the International Criminal Court*. International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy.
- Cassese, A. (2008). *International Criminal Law*. New York: Oxford University Press Inc.
- Cryer, R., Hakan, E., Darryl, R., Elizabeth, W. (2007). *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*. Cambridge University Press.
- De Guzman, M. (2011). *Crimes Against Humanity*. Research Handbook on International Criminal Law, Bartram S. Brown, ed., Edgar Elgar Publishing.
- Dube, B. (2015). *Understanding the content of crimes against humanity: Tracing its historical evolution from the Nuremberg Charter to the Rome Statute*. Faculty of Law, Department of Public Law, Midlands State University, Zimbabwe.
- Human Rights Watch (2006). *Genocid, ratni zločini i zločini protiv čovječnosti*. Tematska zbirka precedentnog prava ICTY, New York.
- Kittichaisaree, K. (2001). *International Criminal Law*. Oxford University Press Inc.
- Lakičević, B. (2012). *Actus reus zločina genocida u svjetlosti Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, XI tematski međunarodni skup „Relevantna pitanja primjene međunarodnog krivičnog prava u nacionalnom pravu“. Tara: Udruženje za međunarodno krivično pravo.
- Luban, D. (2004). *A theory of Crimes Against Humanity*. Georgetown University: Georgetown Law Faculty Publications,.
- Marković, I. (2010). *Zločin protiv čovječnosti u krivičnom zakonu Bosne i Hercegovine*. Banja Luka: Godišnjak Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci.
- Simović, M. et al. (2013). *Međunarodno krivično pravo*. Istočno Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu.
- Šurlan, T. (2011). *Zločin protiv čovječnosti u međunarodnom krivičnom pravu*. Beograd: Službeni glasnik.
- Vitkauskaitė-Meurice, D., Zilinskas, J. (2010). *The Concept of Enforced Disappearances in International Law, Jurisprudence 2 (120)*. Vilnius, Litvanija: Mykolas Romeris University.

Term and Basic Elements of Crimes Against Humanity

Miodrag N. Simović

Academician, Judge of the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, Full Professor of the Faculty of Law of Banja Luka, Corresponding Member of the Academy of Sciences and Art of Bosnia and Herzegovina, Foreign Member of the Russian Academy of Natural Sciences and Active Member of the European Academy of Sciences and Arts

Vladimir M. Simović

Prosecutor of the Prosecutor's Office of Bosnia and Herzegovina and Associate Professor at the Faculty of Security and Protection Independent University in Banja Luka

Abstract: Crimes against humanity are attacks on the fundamental values of humanity and it is this universality of the protective object that gives international dimension to these crimes. The commission of these crimes violates the whole humanity, thus going over the boundaries of national sovereignty, and therefore there is a universal interest for the repression of these crimes. Despite the general consensus on their severity and rich case law, primarily of international *ad hoc* tribunals, the commission of these crimes has remained a persistent phenomenon until today, and the detection, prosecution and adjudication of perpetrators is one of the biggest challenges of the international criminal law.

Over time, the formulation of such crimes and their legal elements has crystallized and so, basic criteria to all definitions have been generally accepted today - that the crimes against humanity include crimes of violence against individuals regardless of their nationality and whether they were committed in times of war or peace, and these crimes are an expression of persecution of a group of people that may be identified. A crime against humanity in international law is raised to the status of *jus cogens*, which means it is accepted as an irrevocable element of international law whose derogation is not possible in any case. They are subject to universal jurisdiction, which implies that any country may punish the perpetrators, regardless of the place at which the crime was committed.

Keywords: crimes against humanity, murder, assault, extermination, enslavement.